

HARMINCNÉGY ÉV UTÁN

TOMÁN LÁSZLÓ

Sajnos, 1950 tavaszán nem vezettem naplót, úgyhogy nemcsak pontos dátumokat nem tudok felidézni, de arcképeket sem. Ha ez egyáltalán fontos. Ha egyáltalán külön-külön arcképekre, egyénekre kell emlékezniem most, amikor azzal a szándékkal ülök írógéphez, hogy újraéljem, fellelevenítsem azokat a napokat, amelyek — erre jóval később, húsz év múlva jöttünk csak rá, vagy jöttek rá mások — irodalomtörténetiek voltak (habár akkor, 1950 kora tavaszán arra sem gondoltunk, hogy irodalmunknak volt vagy lesz története, bennünk, legalábbis bennem — és hát mindazt, amit ezúttal elmondok, a magam nevében, a magam szemszögéből mondom —, a múltból csak Szenteleky alakja élt, többé-kevésbé homályosan, egy kissé misztifikálva, megfoghatatlanul, eszményítve, és a *Kalangya* mint ereklye), egy korszak határát jelezték, valaminek a kezdetét, valami újnak, ami akkor kezdődött ugyan, de a megvalósulása, beteljesedése még évekig, évtizedekig eltartott. (S vajon teljes egészében megvalósult-e már vagy csak utánunk fog?)

A *Híd* szerkesztősége. A Vasember-palota egy félreeső, eléggé homályos szobája az első emeleten. Akik jelen vannak, főleg a Tanárképző Főiskola magyar szakos hallgatói, s tanárunk, B. Szabó György. A *Híd* képviselőjében talán Ernyes György, az új főszerkesztő. Arról beszél valaki, hogy a *Híd* közölné a fiatalok, kezdők írásait. Olyan álláspont alakul ki, hogy külön egy számot lehetne a fiataloknak szentelni. Néhány fiatal már szerepelt a *Híd*-ban: Fehér Ferenc, Pap József, Ács Károly, Németh István, Borbély János. (Ma, 1984-ben érdekes ez a névsor. Egytől egyig beváltották a hozzájuk fűzött reményeket.) Most az újonnan jelentkezők vannak soron, akik még nem jutottak szóhoz. Az akkori főiskolások soraiban voltak, akik írtak, tehát innen is jöhet az irodalmi utánpótlás. Megbeszéltük, ki mit ad az ifjúsági számba. A szerkesztőségnek is vannak kéziratai fiataloktól, az *Ifjúság Szava* körül csoportosuló is beszállnak. Kiosztottuk a feladatokat: Bori Inre a zág-rábi *Izvor*ról, a horvát fiatalok irodalmi lapjáról ír majd; Fehér Ferenc új verseket ígért. Németh Istvánt, Borús Erzsébetet is felkértük, adjanak

írást (nem voltak ott a megbeszélésen). Major Nándor, Petkovics Kálmán, Hatala Zoltán verseivel egészült ki a szépirodalmi anyag. Madarász András nyelvészeti témát vállalt, Juhász Gézára, Sárosi Kátolyra, Gellér Tiborra is gondoltunk, akik az előző években hagyták el a főiskolát, s már tanítottak. Nekem az a feladat jutott, hogy könyvkritikát írjak. Akkoriban jelent meg Debreczeni József *Tündöklő tájon* című verseskötete. Megkapom a kiadótól, írjak róla. „Még az ifjúsági számnak is tükröznie kell a Tájékoztató Iroda elleni harcunkat” — mondta, ha jól emlékszem, Ernyes. Egy könyvkritikát választott valaki, s Jámbor Mária vállalta a fordítást. Begovics Imrét nekem kellett beszerveznem, hogy az épp akkor megtartott fényképkiallításról írjon. B. Szabó Györgynek jutott az a feladat, hogy bevezetőt írjon a szám elé, kissé a közös fellépés igazolásaképpen, hogy megmagyarázza a *Híd*-nak ezt a gesztusát, de a közönség jóindulatába is ajánljon bennünket, akik szinte az ismeretlenségből léptünk a *Híd* porondjára. S hogy ez épp rá várt, annak az volt a ki nem mondott oka, hogy akik akkor ott együtt voltunk, a mentorunknak tartottuk.

Megjelent a szám, írásainkért honoráriumot kaptunk. Nem tudom, van-e valaki, aki még emlékszik arra, mit szólt a *Híd* hivatalos szerkesztője írásainkhoz, elolvasta-e őket valaki, mielőtt nyomdába kerültek. Mert ez perdöntő tény lenne. Ugyanis —

Az áprilisi szám megjelenése után egy reggel, a főiskolára menet, a Svetozar Marković utcában találkozom — ha jól emlékszem — Fehér Ferencel. Kérdezi, olvastam-e a *7 Nap* új számát. Támadás ért bennünket. Megszerzem valahol a lapot. Bogdánfi Sándor paródiát írt az áprilisi *Hídről*. Szándéka nyilvánvalóan a támadás volt s nemcsak a kifigurázás. Úgy látszik, megdöbbent, amikor a fiatalok írásait olvasta; ilyesmire addig nem volt példa. Valami megtört; amit az áprilisi *Híd*-ban talált, az más volt, mint amit az íróktól megszoktak. Egy komoly folyóiratban, mint a *Híd*, melybe csak olyan írások kerülhettek, melyeket előzőleg többszörösen is megrágtak, minden oldalukról kielemeztek, s ha már semmi kivetni- és kifogásolnivalót nem talált bennük senki, megjelenhettek, most egyszerre — s egy egész számban — ellenőrizetlenül, minden bebeszolás nélkül, tíz-egynéhány fiatal írása jön, olyan fiataloké, akiknek se múltjuk, se életrajzuk, s egyszerre csak mondanak valamit, ami az addigi gárdának nincs ínyére. Ami valamivel nincs összhangban. Ami esetleg, s nemcsak esetleg, „károsan hat az olvasókra”! Ezek a fiatalok keserű hangon sóznak, búslakodnak, mást akarnak versben, prózában, ellent mernek mondani az addigi kánonnak.

Bogdánfi írása, úgy tetszik, csak jeladás volt, s megindult az áprilisi *Híd* — azaz a fiatalok — ellen a roham. Írók, újságírók sortüzet zúdítottak az ifjúsági *Híd* munkatársaira.

A részletek ismeretesek, a sebeket nem kell feltépni. Kétségtelen, hogy

akik akkor legjobban dörögtek ellenünk, még a zsdanovizmus módszerét alkalmazták, habár már 1950-et írtunk. Ezért történhetett meg, hogy például Gál László a fasizmussal való kacérkodással vádolt bennünket, s hogy a *Magyar Szó* akkori főszerkesztője több folytatásos írásban dorogolta le a fiatalokat.

És itt abba is hagyhatnám, mert a következmények, utórezgések már kívül esnek az irodalmi kategóriákon. Mivel azonban már elkezdjük a témát, hát folytassuk!

Mindennek megértéséhez vissza kell lapoznunk, fel kell idéznünk a történelmet, habár van egy mindent elintéző legyintés: Hagyjuk a történelmet!... Irodalmunk addigi fejlődésétől elszigetelve, akkori reális helyzetéből kiszakítva nem is lehet megérteni, miért történt, ami történt, miért történt minden úgy, ahogy történt.

Egy jó évvel az áprilisi, ifjúsági *Hid*-szám megjelenése előtt, 1948 végén vagy 1949 elején Szabadkán megrendezik az első nyilvános irodalmi vitát Lukács Gyula *A Sárgabáztól a csendes Donig* című regényéről. Megtárgyalták a könyv irodalmi és eszmei kérdéseit, s leszögezték, hogy Lukács könyve „...alapjában véve pozitív könyvnek számítható... Nagy hibája azonban a műnek, hogy nem a fasisztaellenes harc szempontjából, de a könyvben szereplő kis csoport egyéni jóvoltának (!) szempontjából tekint az eseményekre...” Az értekezletről Lőrinc Péter számolt be a *Hid* 1949. januári számában, s megállapította: „Nem csupán az írók hibája az, ha például nincsenek tisztában a szocialista realizmussal... ha nincsenek tisztában azzal, hogy az irodalom is eszmei síkon mozog és nem szórakoztatás, hanem a valóság tükrözése a célja, hogy az irodalom is az igazságot — persze az általános, tipikus igazságot, nem a véletlent adja...”

A folyóirat 1949. márciusi számában M. C. — Malusev Cvetko — a vajdasági magyar írók vitaestjéről cikkeznek. „A *Hid* kezdeményezésére Vajdaság magyar írói az elmúlt hó folyamán vitaestet rendeztek azzal a céllal, hogy a vajdasági magyar irodalom alapvető kérdéseit megvitassák és tisztázzák. A vita napirendjén az irodalmi alkotás, az irodalmi kritika problémái és a szocialista építés írói ábrázolásának kérdései szerepeltek.” Azt hiszem, elég, ha a legfontosabbat idézem Malusev Cvetko cikkéből, kommentár nélkül.

„A felvetett kérdések egyike: van-e, lehet-e vajdasági magyar irodalom? Erre a kérdésre a jelenlevők pozitív választ adtak... Ezért a vajdasági magyar irodalomnak sem lehet más a célja, mint az itteni magyarság lelkéhez hozzáférni és tudatosítani benne a márt, a tegnapot és mindent, ami az életét alkotja... Ezen feladatok megoldásánál ők (ti. a vajdasági magyar írók — T. L.) sem vonhatják ki magukat a szabály alól, hogy ti. műveikben az objektív valóság szubjektív ábrázolását adják... A felvetett kérdések egyike az író világnézeti alapjainak tisztázása volt... Ezért tüzték ki a vitaest minden résztvevője elé a világ-

nézeti önképzés fontos feladatát... Mely célokat kövessék íróink alkotó munkásságukban, mi az irodalom célja, szerepe és feladata a vajdasági magyarság életében? A vajdasági irodalom ebből a talajból nőtt ki, Vajdaság életéből fakad — ezért Vajdaság problémáin keresztül adja az egyetemes emberiség problémáit... Művészi feldolgozásra várnak azok a témák, amelyek társadalmi fejlődésünk általános törekvéseinek megfelelően mozgósítani tudják magyar dolgozóinkat azokra az erőfeszítésekre, amelyeket a szocialista építés mai tempója mindenkítől megkíván... Íróink nem zárkozhatnak el a dekadencia és a formalizmus elleni harc elől sem, még akkor sem, ha a vajdasági magyar irodalomban nemigen van dekadens vagy tisztán formalista író. Ha ilyen nincs is, nem lehet határozottan azt állítani, hogy íróink alkotásában nem lelhető fel gyakran ezen irányzatok nyoma. A dekadencia és a formalizmus elleni általános harcban a harcot a magunk részéről elsősorban saját magunkban kell elkezdni. Valóságunkba, tehát témakörünkbe tartozik a múlt előkészítő múlt, és a jövőt előkészítő jelen írói ábrázolása is... Az irodalmi valóságábrázolás tehát a szocialista realizmus lényege is... A szocialista realizmusban az ember úgy kapja az alakokat és azok vonatkozásait, hogy azok okvetlen bámulatot, elvetést vagy gyűlöletet váltanak ki... Vajdaság magyar írói... gyakran kizárólag az ún. pozitív típusokat ábrázolják, és ezzel leszűkítik a negatív típusok elleni harcot... Nem ritka az eset, hogy íróink a típus keresésében csak a ma típusát látják és nem látják azt, amit az irodalmon keresztül tipikussá akarunk tenni, ami fejlődésben van, és ezért sokszor alig látható, ami azonban mégis a jövőt jelenti... Az írói alkotás függetlenségéről is szó esett a vitaesten. Alkotásában az író szabad ember. Nem szabad megrendelésre dolgoznia. De emberi törvény az, amely megkívánja, hogy az író tollából kikívánkozó, leírni való tünet, esemény, jelenség, elképzelés egyezzen azzal, amit a társadalom tőle elvár... Ezért csak olyan műveket szabad közölni, amelyek az olvasót felemelik, fejlődésében előrelendítik. Ezért kell íróink minden írását következetesen végig gondolni, minden szemszögből elbírálni és csak amikor már a munka egészében és részleteiben is közölhetőnek bizonyult, szabad a művet nyilvánosságra hozni.”

1949. március 25-én nagy *Híd*-vita volt Újvidéken. Politikusok, művelődési dolgozók, írók, pedagógusok, újságírók vettek rajta részt, s megvitatták a folyóirat 1948. évi számait, valamint 1949 első három számát. A felelős szerkesztő, Olajos Mihály beszámolójában hangsúlyozta: „Az a feladatunk, hogy a mi népünk, a mi tartományunk forradalmi átalakulásának és szocialista építésének eredményei alapján tanulmányozzuk és elemezzük ki a társadalomfejlődés törvényszerűségeit, rajzoljuk meg e törvényszerűségek megnyilatkozásának ne csak általános vonásait, ne csak jugoszláviai sajátosságait, hanem vajdasági jellegzetességeit... Dolgozzák fel a mi népünk, a mi tartományunk népeinek harcát

a megszállók ellen... Mutassák meg, hogyan ragadta kezébe a hatalmat a dolgozó nép... Írják meg, hogyan büntették meg a háborús bűnösöket... Dolgozzák fel a vajdasági munkásosztálynak a gyáraink újjáépítéséért, a termelés fokozásáért és az ötéves terv végrehajtásáért: vívott hősi harcát... Ábrázolják azt a mély forradalmi átalakulást, ami a vajdasági parasztság, a mi magyar parasztjaink között is végbe megy... örökítsék meg a mezőgazdasági termelés rohammunkásait... Rajzolják meg Pártunk, Népfrentünk és a többi tömegszervezet harcát, fejlődését. Íróink évek óta tartoznak a munkásosztály élharcosa, a pártmunkás alakjának megrajzolásával. Tükrözzék vissza tömegeink kultúrforradalmát... Állítsanak maradandó emléket annak az útnak, amely a vajdasági magyarokat tartományunk és hazánk többi népe közötti egységhez és testvériséghez vezette... A *Híd* cikksírói... teremtsenek állandó, közvetlen és eleven összeköttetést a munkásokkal és parasztokkal, rendszeresen járjanak el gyárakba, szövetkezetekbe, falvakra, szívják magukba a dolgozók lendületét és... írják meg tapasztalataikat..." Egy fölszólaló azt mondta, s ezt határozatnak is elfogadták, hogy a *Híd* legyen „elsősorban irodalmi és népművelődési folyóirat... gondoskodjék a kezdő, fejlődőképes új tollforgatók írásainak megjelenéséről is”. Itt hangzott el tehát először, hogy a fiatalokat, kezdőket is be kell vonni az irodalmi életbe, közölni kell írásaikat a *Híd*-ban. Egy év telt el, míg ez az ötlet, ez a javaslat megvalósult. Érdekes viszont, hogy az irodalmi rovatról szóló jelentés nem említi a fiatalokat, ce a hozzászólók sem érintik ezt a kérdést. Ellenben Gál László felszólalásában kifejti, hogy „nagy feladat vár íróinkra, irodalmi eszközökkel kell feldolgozni az irányadó elméleti cikkek anyagát... Íróink másik nagy föladata az, hogy írják meg, magyarázzák meg a vajdasági magyar könyv-olvasóknak, kik a jó és kik a rossz írók a magyar irodalomban, írják meg, miért rosszak Herceg (így!) Ferenc, Rákosi Viktor stb. könyvei és miért olvassák ezek helyett a haladószellemű könyveket.” Herceg János kijelentette, hogy „az a színvonalas írás, amely világos és érthető... Nem a bonyolalmasság, hanem az érthetőség adja a színvonalat.” Gajdos Tibor hangoztatta, hogy „az érthetlenség semmiképp sem egyezik a szocialista realizmussal”: Olajos Mihály a vitáról írt összefoglalóját azzal zárja, hogy „csak akkor valósíthatók meg a kitzűtt feladatok, ha a *Híd* munkájába... újabb és újabb emberek kapcsolódnak be... ha a *Híd* új tehetségeket mozgósít a munkás-, paraszt- és ranuló-ifjúság soraitól”.

Az irodalmi élet mozgásának egyik jele volt, hogy 1949. május 18-án Szabadkán megalakult az írók klubja, s kisebb-nagyobb szünetekkel működött is. Munkájáról Juhász Géza számolt be a *Híd* 1949. decemberi számában. A klub legsürgősebb tenniivalói között említi, hogy „...ki kell szélesíteni az egyesület munkáját olyanformán, hogy lehetőleg több

ifjút, kezdő író-t vagy érdeklődőt vonjunk be... ma már nem félnék az ún. 'beérkezettek' sem a kezdőktől..."

A jugoszláviai írók második kongresszusán, melyet Zágrábban tartottak, szó volt többek között a vajdasági magyar irodalomról, írókról. Mladen Leskovac a jugoszláviai kisebbségi irodalmakról számolt be. A magyar írók közül Gál Lászlót, Laták Istvánt, Lőrinc Pétert, Majtényi Mihályt és Herceg Jánost emeli ki, s „Rajtuk kívül természetesen vannak még mások is” megjegyzéssel sorolja fel Debreczeni Józsefet, Thurzó Lajost, Csépe Imrét, Weigand Józsefet.

A *Hídnak* ez a száma közli az 1949. december 17-én tartott vitaest anyagát is. „A vitában az irodalom pártosságának kérdései váltották ki a legnagyobb érdeklődést... Hogyan érvényesül az irodalom pártosságának elve a vajdasági magyarok irodalmi életében? Helyesen értelmezi és alkalmazza-e a pártosság követelményeit a *Híd* szerkesztősége... vagy megvannak a szerkesztőség álláspontjaiban és munkájában a rosszul fölfogott pártosság, a bürokratizmus elemei is? ... Hol az alkotóművész szabadsága és a szerkesztőség felelőssége közötti határ?” — olvassuk a szerkesztőség beszámolójában a vitaestről. Malušev Cvetko megállapította, hogy „íróink alkotásai alapjában véve megfelelnek azon követelményeknek, amelyek az irodalom pártosságából adódnak... Éppen ezért a szerkesztőség túllépi feladatkörét, amikor a leadott kéziratok szövegébe 'belejavít'... Arra se nincsen (igy!) szükség, hogy a szerkesztőség... arra az álláspontra helyezkedjék, hogy csak abban az esetben közli le a beérkezett kéziratot, ha írója végrehajtja a szerkesztőség által szükségesnek vélt javításokat... Ilyen munkával a szerkesztőség kárt csinál (igy!) a műben, törli belőle az író egyéni stílusát... sablonba szorítja az író-embereket, aminek végeredménye csak az lehet, hogy az írók vagy elhallgatnak vagy pedig csak a szerkesztőség szempontjait tartják szem előtt alkotómunkájukban és adnak olyan műveket, amikben csak pusztá jelszavak lesznek, de nem lesz benne az alkotóművész egyénisége... Legyen tehát a jövőben kevesebb a rendelés, megrendelésre írás... a beérkezett műveket olyan állapotban közölje folyóiratunk vagy adja ki könyvkiadásunk, amilyen állapotban azokat megalkotóik átadták...” Malušev is, Bogdánfi is a kritika hiányára panaszskodik. „Gál László mint elengedhetetlen követelményt emelte ki azt, hogy a műben jusson kifejezésre megalkotójának egyénisége... Rendkívül nagy szükség van az alkotó írók külön összefüveteleire is... Az ilyen összefüvetek feltétlenül hozzájárulnának ahhoz is, hogy íróink munkái jobban megfeleljenek a pártosság követelményeinek.” Laták István az „építő kritika” „szabad fejlődéséről” beszélt, s leszögezte, hogy „a szerző aláírásával közzétett munkáért írója felelős, a szerkesztő bizottság tehát bátran közölje azt. Egyébként helyesli az irodalom pártosságából adódó írókkal szembeni követelmények erős kihangsúlyozását...” Rehák László „emlékeztetett arra, hogy beérkeznek gyenge, rossz, sőt káros írások

is... A szerkesztőség mégiscsak felelős azért, hogy ne kerüljenek be sajtónkba eszményietlen (így!), kispolgári dekadenciába fulladt, vagy egyenesen reakciós tendenciájú írások, amelyek semmiképpen sem felelnek meg azoknak a követelményeknek, amelyeket a szocialista realizmus mint pártos esztétikai álláspont alapvetőkként leszögezett. Nem vitás, hogy olyan írások is beérkeznek, amelyek káros hatást váltanának ki az átlagolvasóban. De föltételezzük, hogy komoly, biztos kezű irodalmi kritikánk van, amely figyelmezteti az olvasót a hibákra — de még ebben az esetben is mi értelme lenne formalizmusba fulladt távlat nélküli írásokat leközölni? ... mégsem szabad megfélemedezni arról, hogy (a szerkesztőség) felelős folyóiratunk eszmei tisztaságáért, felelős azért, hogy semmilyen leközölt írás kárt ne tegyen az olvasóban...” Fehér Ferenc „azt hangsúlyozta, hogy irodalmunknak a valóságot kell ábrázolnia, a mai írásoknak a mai valóságot. A mi realitásunkba pedig beletartoznak a különböző reakciós alakok, a szocialista építés ellenségei is. Lehetetlen követelmény tehát, hogy akik ma írnak, azok csak traktoristáról, diadalmasan pöffékelő traktorokról és élmunkásokról írnak.” Olajos Mihály felelős szerkesztő nem volt megelégedve a vitával, mert csak általánosságokról volt szó, egyetlen nevet, egyetlen hibát sem említett senki, „nem merünk a hiba elevenjére tapintani, nem merjük nevén nevezni a hibázót, virágnyelven beszélünk, ha valaki hibáiról... beszélni vagyunk kénytelenek...” A vita folyamán azt sem határozták meg pontosan, „mi az, amit meg kell változtatni” a szerkesztőség munkájában. A „beavatkozásról” szólva elmondta, hogy eddig a szerzők mindig helyesléssel fogadták a javítási ajánlatokat, örültek nekik, segítségnek tekintették. „Olyan álláspontja pedig sohase volt a szerkesztőségnek, hogy nálunk csak traktoristákról, élmunkásokról kell írni...” B. Szabó György vitázó felszólalásából kitűnik, hogy a változásokat ő is elkerülhetetlennek tartotta, mind a *Híd* szerkesztőségének munkájában, mind pedig a kritikában.

A márciusi számban fordulat következik be. Továbbra is névtelen szerkesztő bizottság szerkeszti a folyóiratot, de felelős szerkesztőként Ernyes György szerepel. Nem tudom, talán akkor sem tudtam — a még élő szereplőknek kellene ezt megírniuk —, vajon leváltották az addigi főszerkesztőt, lemondott, vagy csak „más tisztségre távozott”.

A Figyelő rovatban cikk jelent meg a fiatal jugoszláv írók belgrádi tanácskozásáról. Előtte köztársasági találkozót tartottak. Jugoszlávia-szerte tehát felszínre került az új írónemzedék érvényesülésének szükségessége. országos jelenség lett a fiatalok fellépése.

Azok után, amit a kezdő tollforgatókról mondtak a vajdasági tanácskozásokon, azután, hogy köztársaságonként tanácskoztak a fiatal írók, majd szövetségi találkozót tartottak (abban az időben hat ifjúsági irodalmi folyóirat jelent meg Jugoszláviában, a fiatal tollforgatóknak te-

bát nagyrészt volt hova írniuk, hol megjelentetniük írásaikat), s ezt a *Híd* is említésre méltónak találta, talán nem is véletlenül, természetesen kell tartani, hogy folyóiratunk is be akarta kapcsolni a fiatal magyar írókat a munkába, helyet akart adni nekik lapjain, hisz magyarul nem jelent meg ifjúsági irodalmi folyóirat. Lehet, hogy a *Híd*-vitában elhangzott bírálólat, a szerkesztőcsere is hozzájárult a folyamat felgyorsulásához. Ez pedig — véletlenek találkozása? — egybeesik a jugoszláviai fiatal írók megmozdulásával.

Hogy a vajdasági magyar fiatalok fellépése úgyszólván botránnyá fajult, annak két okát látom. Az egyik, hogy az áprilisi *Híd* munkatársainak egy része nem fogadta el azokat az elméleti tétételeket, melyek még a legutóbbi *Híd*-vitán is érvényesültek. A fiatal írók túlnyomó többsége nem vallotta magát a szocialista realizmus hívének, habár még a timofejevi irodalomszemlélet szellemében nevelték az iskolában, s nem tudta elfogadni azokat a szempontokat sem, amelyeket az akkori irodalmi establishment fennen hangoztatott. A főiskolán a világirodalom és a magyar irodalom csúcsait állították eléjük példaképként — Homérosztól és Szophoklészstől József Attiláig és Móricz Zsigmondig —, s ezt nem lehetett összeegyeztetni azzal, amit a „hivatalos” irodalom követelt: a valóság ún. tükrözését, az „irányadó cikkek” „irodalmi feldolgozását”. Ezért írtak másképp a fiatalok, ezért bírálta másképp a fiatalok kritikája az „öregek” műveit. A másik ok: a fiatalok komolyan vették az alkotói szabadságot, melyet — ha már szabadság — nem lehet korlátozni, nem lehet semmilyen feltételhez kötni, s nem hitték, hogy egy irodalmi mű kárt tehet az olvasókban.

Lehetségesnek tartom, hogy ha a fiatalok nem kapcsolódnak be az irodalmi életbe úgy, ahogy bekapcsolódtak, ha nem hangoztatják azokat az elveket, amelyeket hangoztattak, idővel maguk a befutott írók is eljutottak volna a szocialista realizmussal való szakításig, a dogmatikus irodalmi nézetek tagadásáig, az új szabad irodalom követeléséhez, s előbb-utóbb kiharcolták volna a teljes alkotószabadságot, hisz a változás elkerülhetetlen volt; új szelek fújdogáltak a jugoszláv szellemi életben.

Másképp történt.

S hogy másképp történt, annak szinte előre sejthető következményei lettek. Idézzük csak fel még egyszer egyik-másik felszólaló szavait: „... eszményietlen, kispolgári dekadenciába fulladt távlat nélküli értéktelen írások...”, „A dekadencia és a formalizmus elleni általános harcot a magunk részéről elsősorban saját magunkban kell elkezdni”, „... az a színvonalas írás, amely világos és érthető...” Ezek és a hozzájuk hasonló klisék — melyek egytől egyig a zsdanovi elmélet fegyvertárából valók — már készen álltak 1949-ben, csak az alkalomnak kellett eljőnie, hogy alkalmazzák őket. S az alkalom az 1950. áprilisi *Híd*-szám

volt, amikor is a fiatal munkatársak egy részét dekadensnek, formalistának, reakciónak nyilvánították.

Ezzel be is zárult a kör. Egymás után jöttek a támadások a fiatalok ellen. Ha most megpróbáljuk megkeresni az összefüggést az előzmények és a következmények között, arra a következtetésre juthatunk, hogy abban az időben a levegőben volt már a változás az irodalmi életben. A kérdés csak az volt, hogy ki hajtja végre s mikor következik be. A *Híd*-vitákon elhangzottak alapján megállapíthatjuk, hogy még az „öregek” között is voltak, akik nemcsak belátták a változások elkerülhetetlenségét, szükségességét, közeledését, hanem kívánták is, szóvá is tették. Amikor azonban a fiatalok más hangon szólaltak meg, más témákat írtak meg, más nézeteket hangoztattak, akkor az „öregek” nemcsak ezen rökönödtek meg, hanem attól is megijedtek, hogy a változásokat esetleg más hajtja végre, nem ők, akik — mint említettük — nyolcan-tizen voltak elismert írók, megriadtak, hogy egy új gárda nyitja meg a kapukat, s hozza „új idők új dalait”; ez pedig egyet jelentett volna a trónfosztással, olyan következményei lehettek volna — közöttük sokféle kiváltság megszűnése, az irodalmi egyeduradalom megszüntetése —, amelyeket nem óhajtottak.

Voltak a „befutott” írók között olyanok is, akik hallgattak, amikor pedig a hivatalos kórus a lehangosabb volt, csak valójában ma sem lehet tudni, hogy hallgatásukkal kinek az álláspontját helyeselték: a ledorongolt fiatalokét-e vagy a régi felfogás védelmezőit. Hosszú időre volt szükség, hogy a dolgok a helyükre kerüljenek, s a lehangosabb fiatalellenesek is belássák tévedésüket. A fiatalok nagy része egy-két hónapos szünet után újra ott volt a *Híd* lapjain, sőt új fiatal tehetségek is jelentkeztek. 1951-ben egyfajta fegyverszünetet kötöttek a szemben álló felek. Ennek egyik következménye, hogy 1951 szeptemberétől a *Híd* szerkesztő bizottságának Ács Károly is tagja (s attól kezdve állandósult az egykori fiatalok jelenléte a foyóirat szerkesztőségében), aki a legtehetségesebb fiatal költő volt, így méltán jutott erre a posztra. Ennek a számnak az anyagát a — már egy idő óta nem névtelen — szerkesztő bizottság állította össze, nem csupán a fiatalok írásaiból, hanem egy rendszeres számba sorolva őket, ezzel mintegy jelezve, hogy ezentúl nemcsak elvétele lépnek majd fel a fiatalok, hanem rendszeresen, egyenjogúan a régi munkatársakkal, mint irodalmunk integrális része. Fehér Ferenc, Ács Károly, Major Nándor, Burány Nándor, Kopeczky László, Borús Erzsébet, Borbély János versei, Németh István, Kántor Oszkár, Ipacs József elbeszélései láttak napvilágot ebben a számban. (E sorok írója esszét írt erre az alkalomra „Szocialista realizmus vagy...” címmel. Az írás nem jelent meg. A szerkesztő bizottság tagjainak egy része nem értett vele egyet.)

Az irodalmi élet ez idő tájt mind élénkebb lett. A *Hídat* már Majtényi Mihály szerkesztette; ő volt az első író, aki a szerkesztői székbe

került. Egy korszak lezárult, az áprilisi *Híd*, a fiatalok megszólalása — s talán az is, ami utána következett — sok mindenben megváltoztatta a *Híd* és irodalmunk arculatát, sorsát.

Beléptünk a jövő előszobájába.